

POUČEVANJE UČENCA Z ASPERGERJEVIM SINDROMOM

Teaching a Student with Asperger's Syndrome

UVOD

Aspergerjev sindrom (v nadaljevanju AS) je razvojna motnja, ki jo uvrščamo v skupino motenj avtističnega spektra. Ioan (2006) ocenjuje, da ima v splošni populaciji ena od tristo tih oseb AS in da ga pogosteje prepoznamo pri moških kot pri ženskah. AS so imeli tudi posamezniki, ki so s svojimi edinstvenimi sposobnostmi in specifičnimi interesi pripomogli k izjemnim zgodovinskim dosežkom. To so Michelangelo Buonarroti, Isaac Newton, Jonathan Swift, Thomas Jefferson, Vincent van Gogh, Albert Einstein, Alan Turing in številni drugi. V prispevku bom jedrnat predstavila AS na splošno, v nadaljevanju pa se bom osredotočila na specifično delovanje učencev z AS na področju vedenja in govora in nanizala nekaj priporočil za poučevanje učencev z AS, ki jih uporabljam pri delu z omenjeno populacijo.

KAJ JE ASPERGERJEV SINDROM

»AS je razvojna motnja, ki sodi v skupino motenj avtističnega spektra. Za to skupino motenj so značilni primanjkljaji na področju socialne interakcije in komunikacije ter omejen izbor interesov, ki se odraža v igri, domišljiji in vedenju. Pogosto strokovnjaki to motnjo opisujejo kot avtizem brez motnje v duševnem razvoju (ali visoko funkcionalni avtizem) oziroma blagi avtizem.« (Jurišić in Kompan Erzar, 2012: 71) To motnjo je leta 1944 opisal Hans Asperger. Avtor je predstavil štiri otroke, stare od 6 do 11 let. Omejeni otroci so imeli veliko težav s socialnimi spretnostmi in so se, kljub ustreznim kognitivnim sposobnostim, težko vključili v skupino vrstnikov. Aspergerjevi opisi so še vedno vključeni v opredelitve AS in zajemajo naslednja področja: **primanjkljaji v nebesedni komunikaciji** (omejena uporaba mimike in kretnj, težave v razumevanju nebesednih sporočil sogovorca), **posebnosti v besedni komunikaciji** (melodija in slog pripovedovanja sta izjemno natančna, težko vzdržujejo temo pogovora, njihova komunikacija je pogosto enosmerna), **naravnost k intelektualiziranju čustev** (težko intuitivno razumejo čustva in komunikacijo drugih, kar pogosto vodi v nerazumevanje okolice), šibko zavedanje telesa (nenavadna drža in zavedanje telesne sheme, pri svojih učencih opažam hojo po prstih) in **težave pri socialnem prilagajanju**, kar je posledica vseh prej naštetih dejavnikov (Jurišić in Kompan Erzar, 2012).

Učenci z AS imajo potrebo po druženju z vrstniki, vendar težko navezujejo stike. Nekateri so verbalno zelo zgovorni, manj pa uporabljajo kretnje in mimiko obraza kot njihovi vrstniki. Jurišić (2016) pravi, da lahko učenec z AS o temi, ki ga zanima, razlaga v nedogled, pri čemer sta melodija in slog pripovedovanja zelo natančna. Med pripovedovanjem o njemu zanimivi temi bo imel učenec z AS težave s prebiranjem neverbalnih sporočil z obraza sogovornika ter tako spregledal, da razlaga o temi, ki sogovornika že dolgo ne zanima več.

Pri svojem delu z mladostniki, ki imajo AS, kot najbolj značilne opažam predvsem šibkejšo socialno spretnosti, saj težko razumejo neverbalno govorico sogovornika. Težave imajo tudi pri razumevanju sarkazma in cinizma in težko prepoznavajo ter izražajo čustva. Njihova motorika je lahko okorna, lahko imajo šibkejšo finomotorične spretnosti, zaradi česar potrebujejo več časa za prepis. Opažam tudi hojo po prstih.

Poučevanje učencev z AS je svojevrsten izziv, saj se učenci z AS na senzorne dražljaje odzivajo drugače. Nekatere motita hrup in svetloba ter težko senzorno integrirajo več dražljajev hkrati. Lahko se zgodi, da učenec z AS v razredu učitelju kaže bok ali hrbet, vendar ga sočasno pozorno posluša. V splošni populaciji ima ena od tristo tih oseb AS, ki ga pogosteje prepoznamo pri moških kot pri ženskah. AS so imeli tudi posamezniki, ki so s svojimi edinstvenimi sposobnostmi in specifičnimi interesi pripomogli k izjemnim zgodovinskim dosežkom. To so Michelangelo Buonarroti, Isaac Newton, Jonathan Swift, Thomas Jefferson, Vincent van Gogh, Albert Einstein, Alan Turing in številni drugi (Ioan, 2006).

PRIPOROČILA PRI POUČEVANJU UČENCA Z ASPERGERJEVIM SINDROMOM

Kesić Dimić (2010) in Jurišić (2016) navajata naslednja priporočila, ki jih lahko prenesemo na različna področja v šoli in zunaj nje:

- Na začetku učne ure razložimo strukturo ure, ki bo sledila, in ji dosledno sledimo.
- Pri podajanju navodil uporabljamo preprosto in konkretno izražanje. Dajemo po eno navodilo hkrati. Izogibi-

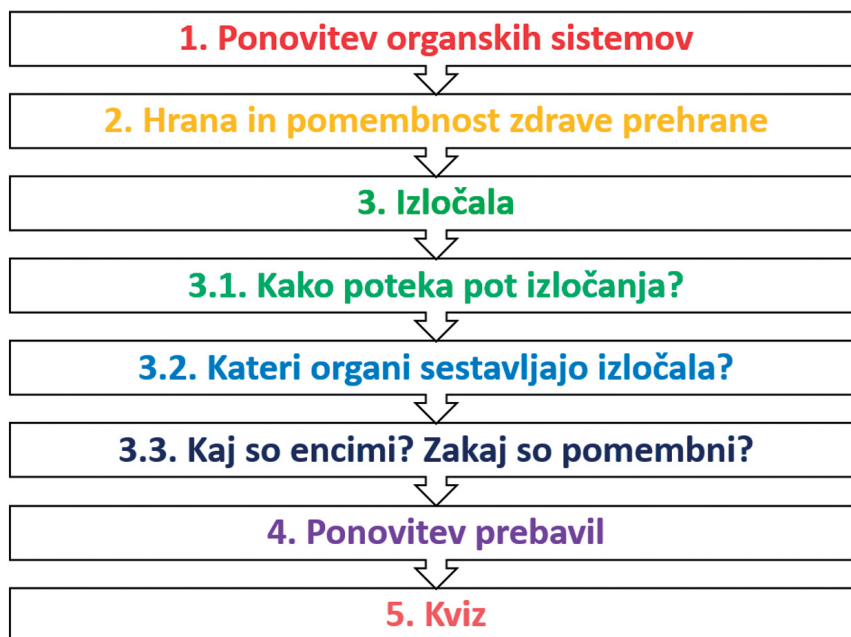
bajmo se podrobnostim, ki bi učenca z AS odvrnile od bistva.

- Učencu jasno povemo, ko od njega pričakujemo odgovor.
- Po navodilu počakamo na njegov odgovor.
- Namesto vprašanja: »Ali razumeš?« mu rečemo: »Povej mi, kaj moraš storiti.«
- Nalogo razdelimo na več manjših podvprašanj.

- Uporabljajmo metode vizualnega učenja. Celoto prikazimo vizualno, kar je podpora pri tem, da učenec z AS »vidi« celotno sliko.
- Omogočimo mu podaljšan čas za ocenjevanje znanja.
- Uporabljamo kontrolne sezname, ki učencu z AS omogočijo oznako že opravljenega koraka/naloge.

V nadaljevanju sledita sliki s primerom ponazoritve strukture učne ure in primeroma vizualne metode učenja.

IZLOČALA – POTEK DANAŠNJE UČNE URE

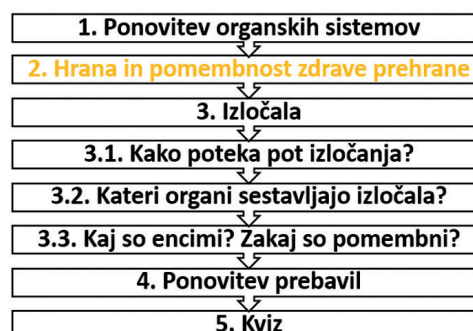

- SLIKA 1. Na začetku učne ure najavimo strukturo te. Ustno opišemo zaporedja dejavnosti. Priporočeno je, da se zaporedje dejavnosti predstavi tudi pisno. Iz slike je razvidno, kako lahko zaporedje dejavnosti prikažemo na diapozitivu.

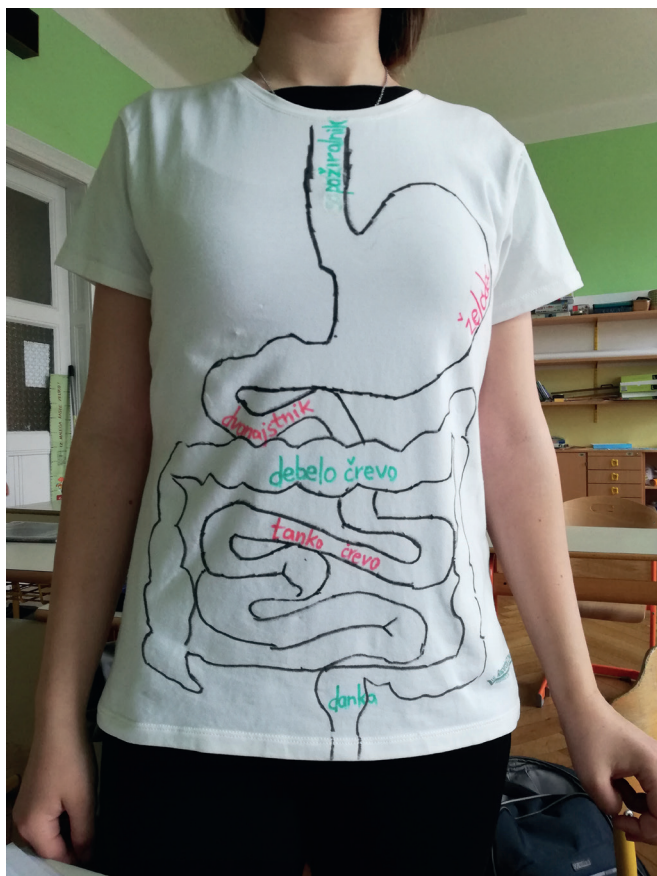

HRANA JE POMEMBNA ZA:

- Rast
- Obnovo celic
- Energijo

- SLIKA 2. V desnem zgornjem delu diapozitiva je barvno označeno, v katerem delu učne ure smo.

► SLIKA 3. Z vizualno metodo učenja spodbujamo vidno pomnjenje in povezovanje elementov v zaokroženo celoto.

► SLIKA 4. Pri pouku družboslovja uporabljamo didaktično igro »Ticket to ride Europe«, ki spodbuja sodelovalno učenje in urjenje socialnih spretnosti znotraj skupine, strateško mišljenje ter hkrati vidno pomnjenje večjih evropskih mest ter krepi orientacijo znotraj Evrope (Moon, 2004).

SOCIALNA PRAVILA

Učenca z AS moramo dosledno poučevati razredna in socialna pravila, saj se nenapisanih pravil socialnega vedenja ne zaveda in nenamerno govori ali dela stvari, ki druge učence lahko užalijo. Ko učencu z AS razložimo pravila, se jih v veliki večini strogo drži. Velikokrat pride do situacij, ko vedenje učenca z AS ni v skladu z nenapisanimi pravili vedenja. Attwood (2007) pravi, da v ta namen številni učitelji in svetovalni delavci uporabljajo tehniko »socialnih zgodb«, ki se uporablja za učenje ustreznega socialnega vedenja in se je izkazala za zelo uspešno.

Gray (1994) razloži, da s pomočjo kratke zgodbe opišemo določeno situacijo, povemo, kaj se dogaja in zakaj, ter razložimo ustrezna socialna dejanja. Zgodba je sestavljena iz štirih vrst povedi:

Opisovalne povedi objektivno opišejo kraj dogajanja in nastopajoče. Te povedi nam povedo, kaj osebe delajo, in razložijo, zakaj to počnejo.

Povedi perspektive učencu opišejo in razložijo reakcije ter občutja nastopajočih v dani situaciji.

Usmerjevalne povedi učencu povedo, kaj se pričakuje, da v dani situaciji stori ali reče.

Kontrolne povedi učencu pomagajo razviti strategije, da si lažje zapolni, kaj storiti in kako razumeti podobno situacijo. Smiselno je, da jih v večji meri predlagajo in zapišejo učenci sami.

Gray (1994) poudari, da mora med zgoraj opisanimi vrstami povedi obstajati ustrezno razmerje. Pri analizi situacije je smiselno uporabiti eno usmerjevalno ali kontrolno poved in od dve do pet opisovalnih povedi ali povedi perspektive. Upoštevanje tovrstnega razmerja nam omogoči, da zgodba ne postane seznam pravil, temveč učencu tudi razloži, kdaj naj jih upošteva in zakaj. Izbirajmo besede, ki so primerne učenčevi starosti in njegovim verbalnim orodjem. Zgodbo lahko tudi zapišemo v prvi osebi in v sedanjiku, saj bo imel tako mladostnik občutek, da se dogaja v tem trenutku. To pripomore k temu, da zgodbo doživlja bolj osebno. Učitelji mladostnik z AS lahko zgodbo napišejo z uporabo zahtevnejšega besednjaka, lahko pa učencu pomagajo tudi pri izdelavi stripa. Zgodba lahko govori o pravilih vedenja med poukom ali opisuje, kaj storiti in reči, če med nakupovanjem v trgovini sreča sošolca.

Atwood (2007) navede primer socialne zgodbe, ki sledi.

V moji šoli je veliko prostorov (opisovalna poved). Enemu prostoru se reče jedilnica (opisovalna). Učenci malice po navadi jedo v jedilnici (opisovalna). Učenci zaslišijo zvonec za malice in vedo, da se morajo pri vratih postaviti v vrsto (poved perspektive). Učenci so lačni in takoj hočejo jesti (poved perspektive). V vrsti stojimo zato, ker želimo biti pravični do tistih, ki v vrsti stojijo najdlje (poved perspektive). Vsak učenec, ki bo prišel za menoj, se bo postavil na konec vrste (usmerjevalna poved). Ko bom prišel jaz, se bom postavil na konec vrste (usmerjevalna poved). Poskusil bom mirno in tiho stati v vrsti, dokler ne bom na vrsti

(usmerjevalna). Vrste za malice se premikajo počasi, tako kot to počne moja najljubša žival – želva (kontrolna poved). Včasih se vrsta premika hitreje, včasih počasneje, občasno pa se celo ustavi (kontrolna). Učitelji in sošolci bodo zadovoljni, če bom tiho čakal v vrsti (poved perspektive).

Zgornjo socialno zgodbo sem izbrala, ker so odmori najprijetnejši del šolskega dne za večino učencev, vendar ne za učenca z AS. Odmori so zanj bolj obremenjujoči, saj sta v tem času pomanjkljiva nadzor in struktura. V skupnih prostorih se odvija intenzivno družabno življenje z veliko hrupa, kar za večino učencev z AS ni prijetno.

Učenec z AS sčasoma usvoji pravila socialnega vedenja, vendar za to potrebuje navodila in pomoč pri analizi dogodkov in perspektiv. Pravil socialnega vedenja se učenec z AS ne more naučiti z naravno intuicijo.

JEZIK

Učenci z AS fonologijo in sintakso obvladajo podobno kot njihovi vrstniki, razlike se pa pojavijo na določenih področjih pragmatike (uporaba jezika v socialnem kontekstu – reševanje pogovora, premagovanje nagnjenosti k dajanju nerelevantnih pripomb, presojanje, kdaj ne motiti pogovora), semantike (ne pomisli na več možnih pomenov, besedne zveze dobesedno interpretira) in prozodije (nenavaden ton, naglas ali ritem). Ta značilni govorni profil je prvi opisal Hans Asperger (Attwood, 2007).

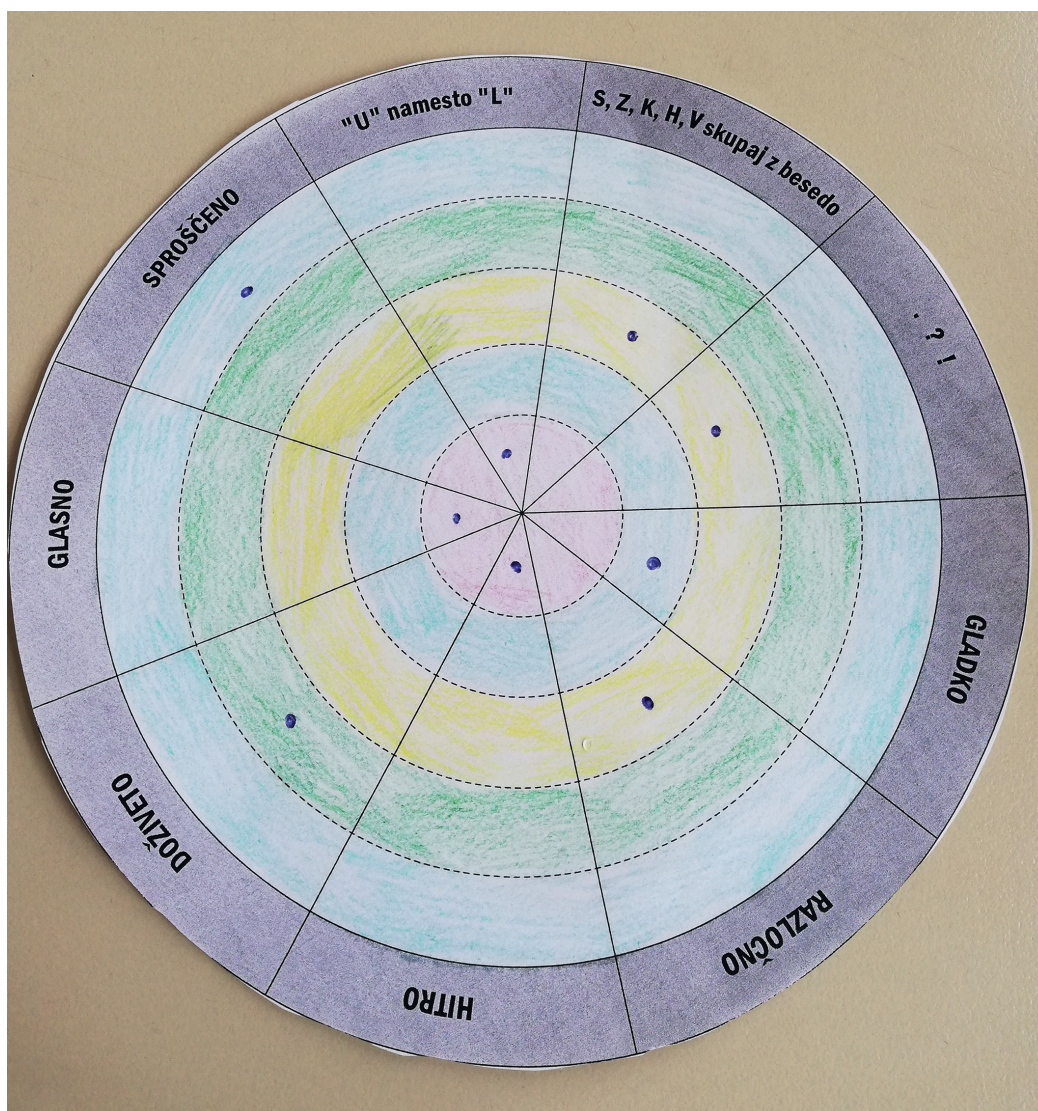
Strategije za razvoj govornih veščin

Attwood (2007) predlaga strategije za razvoj govora, ki sem ji razdelila na strategije za razvoj pragmatike, strategije za razvoj semantike in strategije za razvoj prozodije.

Strategije za razvoj pragmatike

Učenca naučimo:

- primernih izjav za začetek pogovora,
- prositi za pojasnilo v primeru zmedenosti,
- primernih sočutnih izjav,
- prepoznati znake oziroma namige, kdaj je v pogovoru primeren trenutek za odgovor ali za prekinitev pogovora,

► SLIKA 5. Učenca spodbujamo k samoevalvaciji branja. Skupaj z njim in ob pomoči pripomočka za formativno spremljanje (bralnega kolesa) tvorimo jasno in kratko povratno informacijo. Učenci po poslušanju svojega branja na krogu označijo, kje se nahajajo pri posameznem kriteriju uspešnosti. Bolj kot je učenec pri branju uspešen, bliže naredi simbol sredini bralnega kolesa (Novak, L., Vrščič, V., Nedeljko, N., Dolgan, K., Dolinar, M., Kerin, M., ... Podbornik, K., 2018).

- uporabljati socialne zgodbe ali stripovske pogovore za pisno in slikovno predstavo različnih ravni komunikacije.

Strategije za razvoj semantike

- Izogibajmo se sarkastičnim in ciničnim izjavam.
- Premislimo, kako bi si učenec lahko napačno razlagal našo izjavo ali navodilo.
- Razložimo mu metafore, preneseni pomen ipd.

Strategije za razvoj prozodije

Učenca spodbujajmo k pravilnemu naglaševanju, ritmu in tonu za poudarjanje ključnih besed in k dodajanju čustvenega prizvoka.

Pri glasnem branju umetnostnega besedila učenca spodbujamo k doživetemu in sproščenemu branju. Pred glasnim branjem z učencem ponovimo, katera so tista področja branja, na katera bo med branjem usmeril največ pozornosti. Po glasnem branju učencu pomagamo pri samoevalvaciji branja, pri čemer si lahko pomagamo tudi s pripomočkom.

SKLEP

Učenci z Aspergerjevim sindromom potrebujejo dosledno učenje socialnih pravil in govornih veščin. Pri tem smo jim v veliko podporo specialni in rehabilitacijski pedagogi in predmetni učitelji, ki jih lahko na tej poti podpremo s predstavljenimi strategijami, ki so uporabne tudi za poučevanje učencev, ki nimajo prepoznanih posebnih potreb.

VIRI IN LITERATURA

Attwood, T. (2007). *Aspergerjev sindrom: Priročnik za starše in strokovne delavce*. Ljubljana: Megaton.

Gray, C. (1994). *Comic Strip Conversations*. Arlington: Future Horizons.

Ioan, J. (2006). *Asperger's Syndrome and High Achievement: Some Very Remarkable People*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Jurišič, B. (2016). *Otroci z avtizmom: Priročnik za učitelje in starše*. Ljubljana: Izobraževalni center Pika, Center Janeza Levca.

Kesič Dimić, K. (2010). *Vsi učenci so lahko uspešni: Napotki za delo z učenci s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Rokus Klett.

Jurišič, B., Kompan Erzar, K. (2012). [Spremna beseda]. V: A. Klemenc, *Kako je biti jaz: Knjiga o fantu z Aspergerjevim sindromom*. Ljubljana: DZC Janeza Levca.

Moon, A. (2004). *Ticket to Ride Europe* [družabna igra]. Days of Wonder, Inc.

Novak, L., Vršič, V., Nedeljko, N., Dolgan, K., Dolinar, M., Kerin, M., ... Podbornik, K. (2018). *Formativno spremljanje na razredni stopnji: priročnik za učitelje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.